

AN'ANAVIY XONANDALIKNI O'QITISHNING DOLZARB MASALALARI

Buxoro davlat universiteti

Musiqqa ijrochiligi va madaniyat kafedrası

o'qituvchisi S.B.Hamitova va 12-vokal-20-guruh

4-bosqich talabasi Nabiyeva Gulzira

Annotatsiya Maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarining musiqqa darslarida an'anaviy xonandalik — maqom haqida tushunchalarni shakllantirishning dolzarb masalalari qamrab olingan. Shuningdek, muallif darsliklarda mumtoz ashulani o'rganish bo'yicha yuzaga kelayotgan muammolar, musiqqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligidagi kamchiliklar, maqomlarni kuylash malakasining talab darajasida emasligi va ularni bartaraf qilishning yo'l-yo'riqlari haqida fikr yuritgan.

Kalit so'zlar: *mumtoz, an'anaviy xonandalik, qo'shiqchilik, maqom, meros, diopazon, chormaqom, kichik oktava, improvizatsion ijrochilik.*

maqomlarga xos xususiyat aqliy teranlik, mantiqiy fikrlash asosida ma'naviy fazilatning barcha qirralarini ongli ravishda o'zlashtirish orqali aqliy barkamollikka erishishni ta'minlashdan iborat. Xalq qo'shiqlari, maqomlarning qamrov doirasi chegaralanmagan. Mazkur ijro namunalari o'quvchilarning yosh xususiyatlari, dunyoqarashi, ahloqiy-estetik taraqqiyot darajasiga ko'ra darsliklarga kiritish ta'lim jarayonida o'quvchilarning ma'naviyatini yuksaltiradi. Hozirda ta'lim muassasalarida musiqiy ta'lim-tarbiya berishdan asosiy maqsad yosh avlodni milliy musiqiy merosimizga hurmat ruhida voyaga yetishini ta'minlashdan iboratdir.

Mutaxassislarining ta'kidlashicha, mumtoz maqom yo'llarining nafis va dilkash, chuqur falsafiy ma'noga ega ta'sirchan cholg'u ila aytim navolari xalqimizni qadimdan bahramand etib kelmoqda. Maqomlarning asrlar osha yashab kelayotgani bir qator omillar, xususan, ustoz hofizu sozandalarning yuksak ijrochilik mahorati bilan chambarchas bog'liq. Xalq musiqqa san'atining jonli jarayonini aks ettiruvchi mezon bu — ijrochilik amaliyotidir. Ijrochilik amaliyoti qanchalar ilg'or va salohiyatli bo'lsa, uning ijodiyotga ta'siri ham ulkan bo'ladi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining VI sinflari uchun S. Begmatov, D. Karimova, Q. Mamirovlarning "Musiqqa" darsligi, O. Ibrohimov, J. Sadirov tomonidan yaratilgan VII sinf uchun "Musiqqa" darsliklarida mumtoz musiqqa haqida tushuncha, kuylar, ashulalar, Shashmaqom, maqom turlari haqida bayon etilgan. Har bir mavzu bolalarning yosh xususiyatlaridan kelib chiqib tinglash va kuylash uchun ijro namunalari keltirilgan. Darslik mavzularini o'rganish jarayonida kuylash amaliyoti bo'yicha ko'pgina mulohazalar yuzaga keldi, muammolar aniqlandi. VI sinf musiqqa darsligida har bir chorakda muayyan mavzuni yoritishga qaratilgan. O'quvchilar choraklar davomida Shashmaqom, Chormaqom, Xorazm maqomlari ijrochilik maktablari haqida nazariy ma'lumotlarga ega bo'ladilar. Biroq, maqom ashularini kuylash bo'yicha ko'nikma va malakalarni egallash uchun ijro namunalari taqdim etilmagan. Buning asosiy sababi, mazkur maqom ijrochiligi maktablarida ashula namunalari katta diopozonli, yuksak ijrochilik mahoratini talab qiladigan asarlardan iborat. Shuning uchun

mualliflar asarlarni berishdan mulohazaga borganlar. Ashulalarni o'quvchilarning yosh xususiyatlari, dunyoqarashi, axloqiy-estetik taraqqiyot darajasiga ko'ra tanlashda voila ashulachilik ijro namunalari — mumtoz ashula darajasidagi asarlari ko'plab uchraydi. Masalan, xalq qo'shiqlari "Sharob", "Tanovar", "Miskinlar", "Farg'onacha", o'tmish bastakorlar ijodi "So'lim", "Dilxiroj", "Sallamno" kabi o'nlab ashulalar, mumtoz ashulalardan "Chorgoh 4", "Qashqarcha", "Rok", "Sarohbori", "Dugoh 2–3" taronalari shular jumlasidan. Yosh avlodni milliy musiqiy merosimizni idrok eta oladigan barkamol shaxs qilib voyaga yetkazishda mazkur ashulalarning to'liq variantini darsliklarga kiritish lozim. Mavzu bo'yicha nazariy bilimlardan so'ng musiqa savodi va ijro asarlari mantiqan mavzuga mos bo'lishi lozim. Masalan, darslikda mumtoz musiqa haqida tushuncha berilib, musiqa savodi qismida mavzuga mos bo'lmagan mashqlarga dirijorlik qilish jarayoniga o'tilgan. Bolalarning psixo-fiziologik holatlaridan kelib chiqib bir soatlik dars jarayonida bolaning xotirasini uch xil faoliyatga chalg'itmay, musiqa savodini ham, ashulani ham mavzuga mos ravishda tanlash kerak. Musiqa savodi qismida mumtoz musiqaga oid kalit so'zlar yoki atamalar maqom, bozgo'y, maqom nomlari va boshqalar berilsa, maqsadga muvofiq bo'lardi. Ashula qismida mumtoz kuylar "Farg'onacha janon" "Ey sarviravon", "Sarohbori dugoh taronalari", "Qalandar", "Soqiynoma" va "Uforlar" tarannumini kiritish dars samaradorligini oshiradi. Musiqa fani o'qituvchilarining barchasini ijrochilik mahoratini yuksak, deya olmaymiz. hamma o'qituvchi ham iqtidorli xonanda emas, yoki aksincha sozanda emas. Shunday ekan, musiqa o'qituvchisi o'z imkon darajasida faoliyat ko'rsatadi. Mutaxassislarning fikricha, maqom ijrochiligida necha-necha avlodlarga mansub mashhur honanda-yu sozandalarning ijroviy mohirligi va tajribalari bu sohani yuksalishiga olib kelgan. Bunda ustoz darajasiga yetgan bastakor va ijrochi o'zi ning ijodiy bisotidan shogirdlariga "yuqtirish" bilan mumtoz musiqa namunalari abadiylashtirishga o'z hissasini qo'shishga intiladi. Shogirdlar ham ushbu qoidaga amal qilgan holda ustozlardan olgan ilmiy-ijodiy malakalarini yanada sayqallashtirib, o'z navbatida kelgusi avlod vakillariga yetkazishga harakat qilish lozim Kaykovusning "Qobusnoma" asarining "Hofiz va sozandalik zikrida" nomli bobida bayon etilishicha, musiqa ilmining ustozlari ushbu muallif yashagan davrda xalqning har bir tabaqasi tabiatiga mos ravishda kuylar tuzishgan. Bunday tabaqalardan biri esa yosh bolalar va nozikta'b kishilar, ya'ni ayollar bo'lishgan. Bu qavm uchun, — deyiladi asarda — taronani ishlab chiqdilar, toki bu qavm ham bahra olsinlar, rohat qilsinlar. Chunki hamma vaznlarning orasida taronadin yoqimli vazn yo'qdur". XIX asrning oxiri XX asrning birinchi yarmida maqom ijro an'analari buyuk davomchilaridan biri, benazir hofiz va sozanda Abdulaziz Rasulov shogirdlarining ijodiy mahoratini oshirish maqsadida maqomlarni bilib olgan yosh ashulachilarga bitta ashulani turli variantlarda ko'rsatib, ularni mustaqil improvizatsiya qilishga o'rgatar edi. Ustoz shogirdlaridan shu tariqa ijro ham ijodiy barkamollikka erishishni talab qilar edi. "Ustoz-shogird" maktabi asosida maqomlarni o'rganish uzoq o'tmishda shakllangan va hozirgacha davom ettirilmoqda. Ijrochilik sabog'i azal-azaldan an'anaga ko'ra ustoz-shogird ko'rinishida amalga oshirilgan. har bir shogird o'z ustozini nazoratida va tarbiyasida bo'lgan. Musiqa san'ati va badiiy adabiyotga xos bo'lgan soz chertish, ashula aytish, so'zni to'g'ri talaffuz qilish, she'r va g'azallarning ma'nosini anglash, musiqiy merosni o'rganish doimo ustozlarning nazoratida bo'lgan.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy hayotida mavjud barcha sohalar qatori musiqa san'ati ham ajdodlarning bebaho merosidan bahramand bo'lmay turib taraqqiyotga erishishi mumkin emas. Shu bois, an'analarga sodiq qolish va ularga har lahzada tayanish kelajak samarasi, farzandlar istiqboli va barkamol avlod tarbiyasi garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirov. D. Q. An'anaviy qo'shiqchilik. Iqtisod-moliya nashriyoti. 2008-yil.
2. Begmatov.S., Karimova.D., Mamirov.Q. Musiqa. 6-sinf uchun darslik. G». G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. — T.: 2008-yil.
3. Hamitova Sunbula Bahodir qizi. (2024). Performance of national and foreign classical works on the stage of the Theater of Young Audiences.
2. Hamitova Sunbula Bahodir qizi. (2024). Yosh tomoshabinlar teatri sahnasida milliy va xorijiy klassik asarlarning sahnalashtirilishi.
3. Хамитова С. Б. Художественные и идеологические проблемы в репертуаре театра //Miasto Przyszłości. – 2023. – Т. 43. – С. 88-91.
4. Сунбула Б. Хамитова РОЛЬ ТЕАТРА В ФОРМИРОВАНИИ МИРОВОЗЗРЕНИЯ И ДУХОВНОСТИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ // Inter education & global study. 2024. №3 (2). URL:
- 5.Ражабов, Т. И. (2023). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни. Miasto Przyszłości, 33, 167-176.
- 6.Ражабов, Т. И. (2020). Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников. Вестник науки и образования, (5-2 (83)), 34-37.
- 7.Ражабов, Т. И. (2021). Усовершенствование научно-методических возможностей обучения бухарским детским фольклорным песням в средней общеобразовательной школе. Наука, техника и образование, (2-2 (77)), 84-86.
- 8.Ражабов, Т. И., & Ибодов, У. Р. (2020). Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки. Вестник науки и образования, (21-2 (99)), 55-58.
- 9.Ражабов, Т. И. (2020). Тическая классификация узбекской детской народной музыки и игр. Наука, образование и культура, (3 (47)), 61-63.
- 10.Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Ибодов Уктам Расулович ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ В ОБУЧЕНИИ ПЕСНЯМ БУХАРСКОГО ДЕТСКОГО ФОЛЬКЛОРА НА УРОКАХ МУЗЫКИ.” Вестник науки и образования 21-2 (2020): 99.
- 11.Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни.” Miasto Przyszłości 33 (2023): 167-176.
- 12.Ражабов, Тухтасин. “O ‘zbek bolalar musiqiy o ‘yin folklorining mavzuviy tasnifi.” Общество и инновации 4.5/S (2023): 340-345.
- 13.Ражабов, Дилшод Зарипович, and Тухтасин Ибодович Ражабов. “Формирование и развитие узбекской народной лирики.” Международная образовательная деятельность как фактор развития и сотрудничества высших учебных заведений в современном поликультурном мире. 2018.
- 14.Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Усовершенствование научно-методических возможностей обучения бухарским детским фольклорным песням в средней общеобразовательной школе.” Наука, техника и образование 2-2 (77) (2021): 84-86.
- 15.Ражабов, Тухтасин Ибодович. “Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников.” Вестник науки и образования 5-2 (83) (2020): 34-37.

16. Ражабов, Тухтасин Ибодович, and Уктам Расулович Ибодов. "Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки." Вестник науки и образования 21-2 (99) (2020): 55-58.
17. Ражабов, Тухтасин Ибодович. "тическая классификация узбекской детской народной музыки и игр." Наука, образование и культура 3 (47) (2020): 61-63.
18. Rajabov, Tokhtasin Ibodovich. "Distinctive Features of Folk Songs that Serve in the Spiritual and Moral Formation of Bukhara Pupils." Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress 2.3 (2023): 59-68.
19. Rajabov, Tukhtasin Ibodovich. "The Mechanism of Teaching Uzbek Musical Folklore." Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences ISSN 2795.546X:
20. Ражабов, Тухтасин Ибодович. "Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни." Miasto Przyszłości 33 (2023): 167-176.
21. Ражабов, Тухтасин Ибодович. "Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Народные Музыки И Песни." Miasto Przyszłości 29 (2022): 363-367.
22. Rajabov, Tuxtasin Ibodovich. "Pedagogicheskie vozmojnosti ispolzovaniya detskix folklornyx pesen v duchovno-nravstvennom vospitanii mladshix shkolnikov." Vestnik nauki i obrazovaniya: 5-2.
23. Rajabov, Tuxtasin Ibodovich, and Uktam Rasulovich Ibodov. "Obespechenie natsionalnogo naslediya v obuchenii pesnyam buxarskogo detskogo folklor na urokax muzyki." Vestnik nauki i obrazovaniya (2020): 21-2.
24. Rajabov, Tuxtasin Ibodovich. "ticheskaya klassifikatsiya uzbekskoy detskoy narodnoy muzyki i igr." Nauka, obrazovanie i kultura 3 (2020): 47.
25. Madrimov, Bakhram Khudoynazarovich, and Tokhtasin Ibodovich Rajabov. "Uzbek Ceremonial Folklore and its Characteristics." Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science 1.4 (2022): 53-56.
26. Rajabov, To'xtasin Ibodovich, and Bexruz Hamidovich Boltaev. "Al-Forobiy Va Ibn Sino Sharq Musiqiy Ta'limotida "Iyqoot" Usullari Nazariyasi Asoslarining Zamonaviy Tasnifi." "ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. 2022.
27. Rajabov, To'xtasin. "UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA O 'ZBEK MUSIQA FOLKLORINI O 'RGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA." IJODKOR O'QITUVCHI 2.21 (2022): 21-31.
28. Rajabov, To'xtasin. "UZLUKSIZ TA 'LIM TIZIMIDA OZBEK MUSIQA FOLKLORINI ORGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. IJODKOR O 'QITUVCHI JURNALI. 5 Sentyabr." (2022).
29. Ibodovich, Rajabov To'xtasin, and Raximov Abdurasul Ravshan O'g'li. "XALQ MUSIQA IJODIYOTINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA MUSIQA SAN'ATI FIDOYILARINING FAOLIYATI XUSUSIDA." Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali 2.5 (2022): 28-32.
30. Rajabov, To'xtasin Ibodovich, and Bexruz Hamidovich Boltaev. "Al-Forobiy Va Ibn Sino Sharq Musiqiy Ta'limotida "Iyqoot" Usullari Nazariyasi Asoslarining Zamonaviy Tasnifi." "ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. 2022.
31. Rajabov, Toxtasin Ibodovich. "UZLUKSIZ TALIMDA FOLKLOR QO'SHIQLARINI IJRO ETISHHIG O'ZIGA XOS USLUBLARI." Scientific progress 1.5 (2021): 581-585.